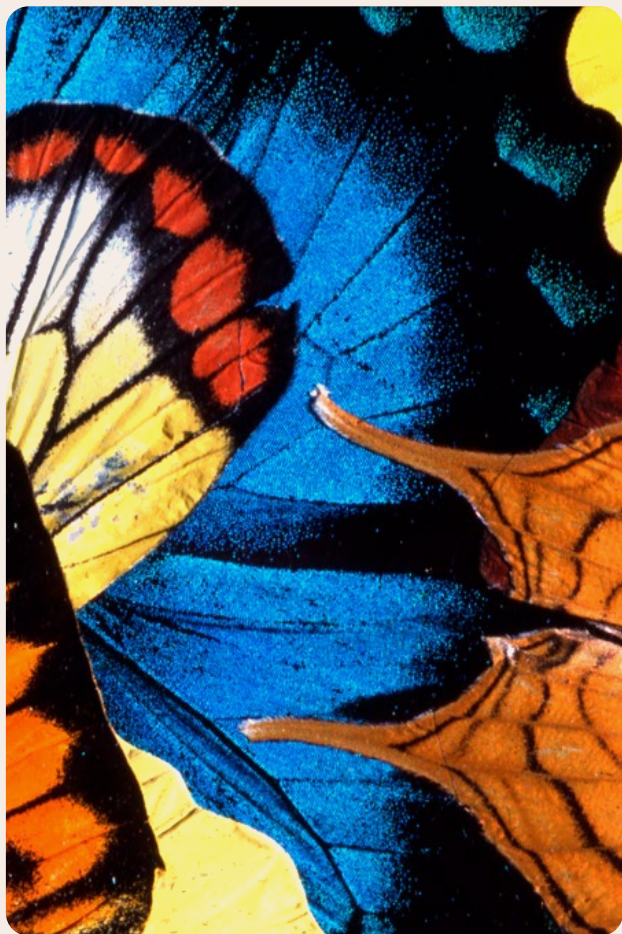

Zsófia Czakó

NA VELIKI PETAK NIJE RED VRTLARITI

prevela Lea Kovács

LEYKAM
international

Zsófia Czakó
NA VELIKI PETAK
NIJE RED VRTLARITI

LEYKAM international

NAKLADNIK

Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA

Jürgen Ehgartner

UREDNIKA

Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S MAĐARSKOGA

Lea Kovács

LEKTURA I KOREKTURA

Neli Mindoljević

© Leykam international d.o.o., Zagreb 2026.
i Lea Kovács za hrvatski prijevod

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala:

„Nagypénteken nem illik kertészkedni”
by Zsófia Czakó © Tilia Cultural Agency LP.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

ISBN 978-953-340-254-3

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog
sustava Bukinet (katalog.bukinet.hr) pod brojem 991006051255909366.

FOTOGRAFIJA AUTORICE

© Márta Kállai

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI

© Roger Camp: *Fallen Angels*

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Tvrtko Gregurić

TISKARA

Denona d.o.o., Zagreb
Tiskanje dovršeno u kolovozu 2026.

Zsófia Czakó

NA VELIKI PETAK NIJE RED VRTLARITI

roman

Prijevod s mađarskoga
Lea Kovács

Zagreb, 2026.

Odnose me Rusi

Dedino hrkanje pomiješano s tihim zujanjem televizora dopiralo je iz susjedne sobe. Bojala sam se pogledati vrata jer se na njima opet pojavio golemi ruski tenk. Htjela sam se gibati, uopće mi se nije spavalo. Rukama i nogama strujao je isti onaj osjećaj trnaca kao poslije ručka u vrtiću, kada treba spavati, ali ne ide. Ustala sam, polako se došuljala do vrata koja vode u predsoblje te ih otvorila.

Otišla sam u zahod, a uopće nisam morala piškiti. Sjela sam na hladnu dasku, slušala vodu kako kaplje iz kotlića, pa prešla u kupaoonicu. Oprala sam ruke i otvorila dedinu i bakinu sobu. Stala sam nasred sobe, između naslonjača i pisćeg stola. Ležali su na krevetima smještenima u L. Baka je spavala nasuprot televizoru, s desnom rukom na daljinskom upravljaču i kažiprstom koji joj počiva na jednoj tipki. U golemim joj se naočalama zrcalila svjetlost ekrana, pa me podsjećala na neko čudnovato vretence. Deda je ležeći na leđima i s džepnim radiom na prsima glasno hrkao. Nisu primijetili da sam ušla. Stajala sam nepomično i buljila u TV. Prije spavanja smjele smo još pogledati *Dallas*, tijekom

kojega bismo obično zaspale, ali on je već bio završio. Starija sestra gledala je TV iz bakina kreveta, a ja iz dedina. Scene ljubljenja baka bi, onim prstom koji i sada počiva na tipki daljinskog upravljača, brže-bolje ugasila. Tad bi načas TV utihnuo, u sobi bi zavladao mrak i u toj bi se mračnoj tišini čulo samo tiho brujanje TV-a i pucketanje džepnog radija. Deda nije volio što gledamo *Dallas*; on bi i za to vrijeme ležao na svome mjestu čvrsto pritisnuvši na uho svoje radio.

Približila sam se krevetima i čekala. Na televiziji je išla emisija koja se emitirala svakog petka uvečer nakon *Dallasa*, koju baka nije smjela gledati jer joj deda nije dao. Vodio ju je neki stari striko, čiji je pogled odavao dojam da je upravo doživio iznenađenje, zbog odgovora koje su mu na pitanja davali gosti, i svaki pojedini put, svakog petka uvečer, u svakoj emisiji izgledao je kao da ne vjeruje svojim ušima. Kad bi nje ga pokazali na TV-u, deda bi uvijek bijesno zagrmio i rekao, smrdljivi Židov, a ja bih se tada pitala kako je moguće da deda i preko TV-a osjeti da netko smrdi. Neko vrijeme gledala sam TV i nisam shvaćala što govore ti začuđeni stari ljudi naborana čela.

Znala sam da bi deda, da je budan, rekao da objašnjavaju jedno veliko ništa, bolje da idu raditi. Htjela sam probuditi baku, da se mogu ušuškati pored nje, pa sam i krenula prema njezinu krevetu. Deda je već naveliko hrkao i pomislila sam: kad bih ga probudila, opet bih se morala moliti, s obzirom na to da sam budna, a prije spavanja se uvijek treba moliti.

Petkom, kad smo spavali kod njih, nakon *Dallasa* došao bi u našu sobu, upalio svjetiljku, sjeo na rub mog kreveta, sestra bi došla k nama, pa bismo se pomolili utroje. Ispočetka smo trebali govoriti *Dragi Bože, blagi Bože*, ali s vremenom nas je deda naučio Očenaš i Zdravomariju, a onda je jedne večeri izgovorio jednu jako dugu molitvu, Anđela Gospodnjeg, u kojoj je osim riječi molitve bilo još mnogo čitavih Zdravomarija, i onda mi se sestra već toliko umorila od toga silnog moljenja da je – dok je deda izgovarao riječi molitve, a mi čekale sljedeću Zdravomariju – oprezno podignula pogled prema dedi, duboko udahнула, pa kihnuvši izbacila zrak, i od toga silnog napa sva se smežurala kraj mene u krevetu. Jako sam joj zavidjela što spava na drugom

krevetu, a ne ovdje, pod prozorom, nasuprot kallevoj peći.

Televizijski je program već završio, tiskani tekst polako je lebdio plavim ekranom, ali ja još nisam znala čitati i samo sam slutila da su to vijesti. Vidjela sam i brojeve te velika i mala slova, koja sam već poznavala jer sam tada već znala napisati svoje ime. A onda je i to završilo i zaszvirala je himna. Odslušala sam je od početka do kraja uspravno stojeći na mjestu, tiho i sklopljenih dlanova, kako nas je deda učio, a onda je televizijski ekran opet poplavio i pokazao neki sat. Nisam znala odrediti koliko je sati, ali sam pretpostavljala da je zasigurno jako kasno. Još sam dugo nepomično stajala u dedinoj i bakinoj sobi. Gledala sam sjene. Osobito dedinu. Dok je glasno hrkao, disao je duboko, i kako je disao, tako mu se prsni koš dizao i spuštao, i tako se dizala i spuštala s njim i njegova sjena na zidu, gdje sam otkrila čak i dugu sjenu izvučene antene njegova džepnog radija. Prišla sam bliže i uto mu se iznad prsiju pojavila i moja sjena. Podignula sam ruku, pa je i moja sjena podignula ruku. Spustila sam je, pa ju je spustila i moja sjena. Kad sam okrenula glavu, vidjela sam svoj nos, bradu, pa čak i lelujave vlasi. Naglo sam čučnula i sjena mi je nestala sa zida. Kad sam brzo ustala, opet se pojavila, a deda je glasno hrknuo u snu i okrenuo se u krevetu. Džepni radio pao mu je s prsiju na plahtu, na rub kreveta. Pričekala sam da opet

diše ujednačeno, pa sam se okrenula i vratila se kroz kupaonicu u srednju sobu. Sestra je duboko spavala, a vatra u peći više nije pucketala. Bilo je toplo, topli miris doma, ali kad sam stigla do tanke, meke posteljine, premda sam najviše na svijetu voljela spavati kod njih, najradije bih da ne moram biti kod dede i bake. U vrtiću sam cijeli tjedan jedva čekala petak da bih mogla otići k njima i kod njih provesti vikend, no sada već neko vrijeme nisam voljela ondje spavati i nikom se nisam usudila reći čega se bojim.

Duboko sam udahnula, vratila se u krevet, pokrila se mirisnom posteljinom i potom opet netremice gledala golemi ruski tenk. Stajao je sučelice mom krevetu, u vratima sobice. Na zidu suprotnom od vrata povlačio se niz širokih prozora, a pored vrata uzdizala se stara robustna kaljeva peć s ukrasnim obrubom. Njezina sjena padala je na vrata. Iznad nadvratnika njezin je sve uži vrh bio poklopac tenka. Ruski vojnik trebao ga je podignuti da bi se iskobeljao iz tenka. Otkako je došla hladnoća, a deda mi iz ljetne sobe prenio krevet u srednju sobu, svakog petka uvečer samo sam čekala da iz tenka iziđu vojnici, ali dosad se nikada nisu pojavili.

Ležala sam u krevetu oduzeta od straha i promatrala tenk. Kad bih samo na trenutak sklopila oči ili bi mi pogled odlutao, on bi se odmah pomaknuo. Kad bi vani, na putu Imrea Nagya prošao neki auto, svjetlost s ulice na par bi sekundi

osvijetlila sobu i tenk bi nestao iz vrata – na njegovo mjesto došli bi svjetlosni traci koji su se profiltrirali kroz procijepe spuštanih roleta – ali bi se netom poslije vratio. Čula sam lavež dedina vučjaka iz vrta. Sestrino duboko disanje. Krckanje namještaja. Tiho pucketanje žara i dedino hrkanje. Čekala sam. U sobi se ništa nije pomaknulo. Lijepo polako sve se zamračilo. Lijepo polako sve je utihnulo. A onda više ni auti nisu prolazili, ni pas nije lajao, pa čak ni deda nije hrkao, ni TV nije zujao, samo sam ja u cijeloj kući bila budna. Tada se otvorio poklopac tenka.

Vidjela sam kako igla koja zatvara poklopac iskače. Poklopac tenka polako se dizao i potom je izronio dlan, oprezno gurajući poklopac nagore. Ubrzo se ukazala i ruka koja pripada tom dlanu, pa široko rame te glava koja se polako izdiže iz mraka. Bila je crna kao i sjena tenka. Lice mu nisam vidjela. Srce mi je glasno udaralo. Htjela sam viknuti, ali iz usta mi nije izlazio nijedan glas, htjela sam plakati, ali sam samo prestrašeno zurila u glavu vojnika, htjela sam pobjeći, ali sam ukočeno ležala na malom krevetu. Ruski me vojnik pogledao. Iskobeljao se iz tenka, skočio na zemlju i u dva koraka stvorio mi se pored kreveta. Nije se ni pomaknuo, samo me gledao. Disao je ujednačeno, a ja sam dahtala. Stajao je kraj mene onako kako sam ja dugo stajala pored dedina kreveta u dedinoj i bakinoj sobi. Znojila sam se i drhtala, a soba se zajedno s

vojnikom počela vrtjeti oko mene. Sklopila sam oči. Znala sam da je kraj. Da će sada ovaj ruski vojnik odnijeti i mene kao što je davno odnio i dedina oca. Odnijet će me u mojoj žutoj pidžami nekamo daleko, gdje je strahovito hladno, gdje ću umrijeti od gladi, i više nikada neću moći vidjeti dedu, koji će me u subotu ujutro uzaludno tražiti u srednjoj sobi na malom krevetu, jer su i mene odnijeli Rusi, i na tu pomisao stegnulo mi se srce. Osjećala sam kako mi vojnik oprezno podvlači ruke pod leđa i podiže me. Otvorila sam oči. Kako smo se približavali tenku, tako je naša sjena pored kaljeve peći bivala sve manjom. Na zidu sam još vidjela obrise svojih ruku i nogu, a kad su me ruke koje s vrha tenka posežu za mnom dodirnule, preda mnom se zacrnio svijet.

Blagajnica katedrale

Teta Španjolka i ja gledale smo se netremice. Rekla je da sam lopov, krvopija, antikrist, a još k tomu i komunist. *Ladrón, chupasangre, blasfemo, comunista*. A s potonjim nisam znala što bih. Za sve ostalo postojalo je objašnjenje, ali da bih bila komunist, da bih baš ja bila komunist, na to nisam znala što bih joj odgovorila. Možda je uočila moj istočnoeuropski naglasak, moj nesavršeni španjolski izgovor kad sam joj priopćila da nema povrata cijene ulaznica. Shvatila je odakle dolazim, iz komunističke Istočne Europe, raskrinkala me i nije htjela mrdnuti dok ne ostvari povrat cijene ulaznice.

Tvrdila je da je svoju ulaznicu kupila od mene prije pola sata, ali ja se toga nisam ni mutno sjećala, uzalud mi je mahala tom kartom pred nosom i uzalud je bila u pravu, dvadeset minuta prije toga, tijekom smjene provjerila sam ukupni saldo, između devet ujutro i tri poslijepodne prodala sam 3879 karata, a od istočnoeuropskoga komunističkog gastarbajtera nitko ne može očekivati da se sjeti svih 3879 lica koja je u tih šest sati vidio. Na ulaznici tete Španjolke doista je stajao broj moje blagajne i datum toga dana,

pa sam joj morala dati za pravo, znate, *Señora*, nisam ja loš čovjek ni komunistička krvopija, što god to značilo, shvatite, molim vas, ja tu ni za što nisam kriva, nisam ja donijela odluku da će cijena ulaznice za milansku katedralu biti dva eura, niti sam kriva za pravilo da vam za ulaznicu ne smijem izvršiti povrat novca ni pod kakvim okolnostima, pa čak ni u slučaju vaše smrti, ja samo radim svoj posao, *por favor*.

Katedrala je počela naplaćivati ulaz u svibnju 2015., na početku Svjetske izložbe u Milanu; od tog dana posjetitelji smrtnici dužni su plaćati dva eura kako bi se najpoznatijoj sakralnoj građevini u gradu divili i iznutra, a ulaznicu za dva eura dobivali su od tjeskobnih blagajnica u limenim kontejnerima postavljenima blizu katedrale. Ja sam bila jedna od njih.

Mislila sam da ću ovdje ostati samo nekoliko tjedana dok ne nađem nešto drugo, neki normalan posao, milansku karijeru, kako je rekla moja majka, ali, naravno, samo dok ne dobijem dijete, jer nakon toga će moj život biti potpun, tada je i mojoj majci život postao potpun, tako da mi preostaje samo slušati majku i sve će biti u redu. Ona i otac bezbroj puta su rekli da jedva čekaju talijansko unuče, a kad bi to rekli, čekamo talijansko unuče, osjećala bih se kao da sjede u turskom sjedu na rubu našeg kreveta ili nasred saga, navijaju i drže nam fige pored kreveta jer oni već jedva čekaju talijansko unuče,

čak i ako – u krugu podrške suosjećajnih rođaka i prijatelja – pomalo i žale da će to unuča biti Talijan, Talijanka i da se s njime ili njom neće moći sporazumijevati.

Imala sam dečka Talijana. Predivnog, očaravajućeg, dragog Talijana koji me obožavao. Upoznali smo se na školskom izletu, gdje smo bili smješteni u istoj kući, a poslije nije prošao ni dan a da mi se dečko nije prisjetio te sretne slučajnosti. Svakog jutra, kad sam odlazila u Gospodarsku komoru, gdje sam radila kao pripravnica, on je sjedio u kuhinji sa skuhanom kavom, svako jutro počinjalo je time da sam mogla razgovarati sa svojim predivnim i očaravajućim dečkom ranoraniocem koji me i tada obožavao i radoznalo slušao. On je jedini kojem sam ispričala što se dogodilo između mene i tamošnjega mađarskog konzula, koji mi je osigurao pripravnčko mjesto, to sam jedino njemu mogla ispričati jer je svojom šutljivošću, nepomičnošću i postojanošću zračio očaravajuće dragim osjećajem sigurnosti i povjerenja.

Jednog dana, nakon posla, konzul me upitao može li me odvesti kući, ali motor automobila iz nekog razloga nije ugasio ispred mog stana, već ispred svoje kuće, a potom mi je stavio ruku na koljeno, pogledao me u oči i pitao bih li ušla k njemu na piće. Kad me to upitao, postalo mi je užasno vruće, srce mi je lupalo i htjela sam iskočiti iz auta, ali nisam mogla, bilo me sram što

imam kratku suknju, i mogla sam, zamuckujući, odgovoriti samo: možda drugi put. Konzul se nije smeo, posve je mirno odgovorio, u redu, kad god, te dodao, moji bi psi obožavali zalogaj svježe piletine poput tebe. Nikoga nisam nazvala, nisam ni znala koga da zovem. Bojala sam se. Bojala sam se da sam ja kriva, sramila sam se i znala sam da trebam dati otkaz i nisam znala kamo ću poslije, a sljedećeg jutra, kao i svakog jutra, u kuhinji sam zatekla toga dragog čovjeka u pidžami te sam mu ispričala da mi je konzul položio ruku na koljeno i nazvao me zalogajem svježe piletine, što sam doslovno prevela na talijanski, *un boccone di pollo fresco*, što na talijanskome, pak, znači zalogaj svježe piletine, a ne mene.

Prugaste pidžame u kakvima me izjutra dočekivao u kuhinji s kavom i novinama dotada sam viđala samo na starcima. Sjedio je tako mirno, tako tiho i jednostavno, tako postojano da bi mi nakon nekog vremena, čim bi mi se oči otvorile, prva pomisao bio on, znala sam da će on već biti tu, bit će u kuhinji, u pidžami, s kavom, novinama, kao planina koju smo vidjeli s prozora, isto tako, bit će tu svakog jutra, ovaj će čovjek, ako ja to hoću, jednostavno i tiho biti svugdje do kraja mog života.

U večernjim satima, na društvenim okupljanjima povukao bi se, ali bi pozorno slušao razgovore i reagirao tek povremeno, ali

pametno i skromno. Cijelo njegovo biće bilo je poput Švicarske, a meni bi želudac zadrhtao kad bih ga pogledala jer sam znala da je kraj, da više ne trebam tražiti dalje, nikad neću naći boljeg čovjeka od njega, on je sâm siguran dom i ja ga trebam voljeti.

Htjela sam se preseliti u treću zemlju, što bi nam oboma bilo uzbudljivo, ali moj novopečeni dečko Talijan rekao je da je ovdje pustio korijenje. Kad sam otišla iz Gospodarske komore te smo počeli zajednički život u unajmljenom stanu u Milanu, tetica Talijanka mog dečka Talijana bila je toliko izvan sebe od sreće da je od radosti dva pokrivača sašila u jedan. Morala sam potražiti drugi posao, a kako besposličarenje nikad nisam podnosila, zgrabila sam prvu priliku. Tako sam postala blagajnica katedrale.

Operateri katedrale na Piazza Duomo postavili su dva kontejnera. Iz većega, koji su radnici zvali boks, na trg su gledala dva prozorčića kroz koja smo prodavali ulaznice. Jedan prozor bio je za posjetitelje smrtnike, dok je drugi služio za *priority* posjetitelje, grupe, djecu, umirovljenike ili ranjive skupine. S druge strane katedrale, u drugom kontejneru, koji smo zvali brod, iza pet prozora radilo je pet blagajnica. Nekada je i ovaj manji kontejner imao jednostavno ime, kasa, boks. Bio je malo udaljeniji od ulaza u katedralu, a turistima ga je bilo teško primijetiti, pa su mu na krov postavili jarbol izrađen od letvica i

konopa te ga nazvali brodom kako bi privukli pozornost dragih posjetitelja.

Zbog temeljno pogrešnog koncepta, osoblje katedrale redovito je one koji su stajali u redu obavještavalo na kojim još mjestima mogu kupiti ulaznice kako ne bi satima čekali pred boksom, ispisivali su na više jezika, pa i glasno objavljivali da blagajna zvana brod, manje prometna, čeka kupce ulaznica s druge strane katedrale, i to je bila živa istina, ali ljudi koji su čekali boks nisu se ni pomaknuli. Malotko je povjerovao da je na dvije minute hoda otvorena još jedna blagajna, nisu shvaćali, jer već su stali u red i strahovali da ne izgube svoje mjesto. Ovo je bilo sigurno, ovdje su čekali i drugi, a ni oni nisu izišli iz reda da bi otišli na drugu stranu, pa su svi radije ostali gdje jesu. Pred brod su dolazili oni izabrani, avanturisti, pobjednici, snalažljivi i poduzetni, koji se i na drugim područjima života uspješnije suočavaju s preprekama jer procjenjuju da su savladive, da su sposobni poduzeti korake i potražiti druga rješenja kad shvate da nešto ne funkcionira. Došavši do broda oslobođeno bi se smješkali i zadovoljno se pitali, kao da točno ne znaju, zašto svi stoje s druge strane. Uzalud su taj nesretni kontejner odjenuli u brod, ljudi ga ni tada nisu nalazili, nisu htjeli, nisu ga se usudili pronaći. Zbog toga su se pred boksom stvarali kilometarski redovi, rezignirani, bojažljivi,

gubitnički redovi, a nervozna gomila čekala je pomoć samo jedne osobe, blagajnice.

Već sam nekoliko mjeseci bila blagajnica milanske katedrale, a pojma nisam imala što ondje radim.

– Španjolci su jednostavno takvi – rekla mi je kolegica Maria, visoka, kršna Moldavka, na trenutak se okrenuvši prema meni s prozora *priority* blagajne. – Španjolci, Talijani i Rumunji. – Maria se u svojim dvadesetima, prije deset godina, preselila u Milano, zaposlila se na blagajni katedrale i otad ondje radi. Onomad je bilo manje posla jer su posjetitelji morali platiti samo da bi vidjeli vrh kupole, ali Maria se mogla nositi s promjenom radnog tempa te je ulaznice izbacivala poput automata za prodaju karata, osjećajnog i uslužnog automata za karte, jer je Mariji bilo važno i to da posjetiteljima pruži informacije, da im kaže koji se ulaz gdje nalazi ili što bi još dragom posjetitelju vrijedilo vidjeti. Najradije je razgovarala s Azijatima. Naučila je pozdrave i nekoliko brojeva na korejskom, kineskom i japanskom, Azijatima bi se čak i rado nasmiješila jer ih je voljela, voljela je njihovu izgubljenost, ljubaznost, njihovu zbunjenost, naklone, ali nije smjela jer za to treba vremena, a blagajnice ga imaju najmanje.

– Španjolci su jednostavno takvi – rekla je Maria kad je očima i ušima svjedočila sukobu koji je izbio preda mnom.

Gospođa Španjolka nosila je sivu suknju do koljena i s njom usklađeni crni sako. Kosu je skupila u elegantnu punđu, a na ušima su joj visjeli biseri. Vikala je i vikala da se u Madridu nikada ne bi moglo dogoditi išta slično tomu da se za posjet crkvi mora platiti, to se može dogoditi samo i isključivo u Italiji. Tom je izjavom privukla pozornost druge blagajnice, Glorije, talijanske kolegice lezbijke, koja je odmah prekinula brojanje sitniša i bijesno požurila do prozora. Premda je i Gloria često govorila isto, da se to može dogoditi samo i isključivo u Italiji, Glorijine primjedbe, jer je Talijanka, nismo smjeli kritizirati, majka je uvijek govorila da članovi obitelji mogu slobodno grditi obitelj, ali je svima ostalima strogo zabranjeno. U međuvremenu su se umorili i Amerikanci koji su stajali u redu iza Španjolke te zamolili Señoru da ih pusti do mog prozora, jer već četrdeset pet minuta čekaju u redu za ulaznicu. Lice Španjolke izobličilo se od bijesa i ljutnje. Vratila se k meni, rekla je, jer je unutra lijevi brod zatekla zatvoren, a kad se raspitala kod osoblja, dobila je odgovor da je to prostor za posjetitelje, zatvoren za vjernike, pa je sada prisiljena doći do mene kako bi mi skrenula pozornost na nešto: ona je, naime, vjernica, pa stoga ne mora platiti ulaznicu.

Mnogo sam razmišljala o tome s kojim se ciljem ljudi upućuju u katedralu. Bilo je čak nekoliko ulaza, jedan je bio onaj zloglasni koji se

plaća dva eura, odakle se teoretski – osim broda zatvorena za vjernike – moglo doći u bilo koji dio građevine, a drugi je stubištem ili liftom vodio na terasu, Porta Santa, Sveta vrata rezervirana za vjernike, za koja vjernici nisu morali kupovati ulaznicu, ali je i za to većina čekala u redu na kasi jer nisu znali da je besplatno, jer to nije bilo označeno na ulazu, nije pisalo da je to Porta Santa, kao što ni na ljudima ne piše da su vjernici. Nisam mogla znati što znači kad je netko vjernik, nisam znala da je ona Španjolka u sivom kostimu vjernica, jer ne znam što to znači, osim da u katedralu može ući besplatno ako zna da je besplatno. Međutim, primijetila sam da ljudi relativno brzo postanu vjernici kada dobiju informaciju da sve to uključuje popuste.

– Pošto?

– Dva eura, molim lijepo.

– Jebemtiboga, samo se hoću pomoliti!

– Onda izvolite do Svetih vrata, do ulaza za vjernike, ondje ne morate kupiti ulaznicu.

– Tako već može! Još i da plaćam za prokletu crkvu, kad sam iz Italije, iz Napulja! U Napulju se ništa ne mora plaćati – rekao je gospodin, pa krenuo prema ulazu za vjernike, gdje su ga progutala Sveta vrata.

Nisam shvaćala što je tim ljudima pravi cilj. Jedne sam noći sanjala da sam vratar, *guarda-portone*, a ne blagajnica. Ulaze u katedralu čuvali su naoružani vojnici i vratari. Vojnici su

pretresali ljude, pretraživali torbe, a vratari su svakoga tko nije pokrio ramena ili koljena tjerali iz reda. U snu sam bila vratar, jedan od trojice koji čuvaju ulaze. Vjernici su jedan po jedan stizali do ulaza Porte Sante. Pred mogega kolegu došla je mlada djevojka, a on je zgodnu posjetiteljicu uzbuđeno odmjerio od glave do pete.

– Vi ste dakle, draga gospodična, vjernica? – upitao je zadirkujući.

– Da – odgovorila je djevojka.

– Onda bih vam postavio par pitanja – odgovorio je kolega. – Ne morate se bojati, pitanja neće biti teška, samo moramo profiltrirati tko je pravi vjernik, a tko laže, mislim da nemate ništa protiv.

– Nemam.

– Molim vas, nabrojite mi imena četvorice evanđelista.

Djevojka se mrštila, prekapala po sjećanju i tiho nabrajala: Matej, Marko, Luka – i tu stala. Zanimljivo, zabrljala je točno na istom mjestu gdje bih ja svaki put zabrljala jer se na vjeronauku nikad nisam mogla sjetiti imena četvrtog evanđelista, te je i ova djevojka rekla Đuka, što sam ja uvijek govorila umjesto Ivana. Kolega je sa žaljenjem pljesnuo dlanovima.

– Pa, ovo nažalost neće biti dobro.

U međuvremenu sam starijeg gospodina ispred mene, koji je također pokušavao ući na Sveta vrata, zamolila da mi izrecitira Vjervanje.

Stariji gospodin s naočalama i pustenim kaputićem naslonio se na svoj štap te se zamislio.

– Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje – počeo je energično, pa nastavio mirno, dubokim glasom, kao da sudjeluje u recitatorskom natjecanju. U mom snu taj je stariji gospodin lijepo izrecitirao Vjerovanje, dok su mladu djevojku dva vojnika uhitila. Premda se bunila, istjerali su je iz reda, iz reda vjernika, jer nije znala imena četvorice evanđelista, a stariji striko je nastavio, da vjeruje u Isusa Krista, Sina Njegova jedinoga, koji je začet po Duhu Svetom, rođen od Marije Djevice. U međuvremenu je pred kolegom već stajao drugi vjernik, koji je morao nabrojiti štacije Križnog puta kako bi ušao na vrata vjernika.

Ljutita gospođa Španjolka, sada već kao vjernica, i dalje je bjesnjela pred mojim prozorom. Dugi, vijugavi red sve je nervoznije zavijao, sve je više ljudi pogledavalo ispred sebe, naguravanje je bilo sve veće i veće. Gospođi sam pokušala objasniti da joj ne mogu vratiti iznos kupljene ulaznice, te sam je pokušala usmjeriti prema besplatnom ulazu, Porti Santi. Iz sve nestrpljivijeg reda iznenada je istupio Amerikanac i odlučno rekao Španjolki da izvoli više ne zadržavati red, a kad ju je to zamolio, nježno je pogurnuo sićušnu tetu Španjolku, koja je bijesno podignula ruku pred torbicu. Prije nego što će krenuti prema Svetim vratima, tamnoputom je

Amerikancu viknula, nemojte mi vi ništa objašnjavati, nego se vratite kući, vratite se odakle ste i došli.

Pet znakova

U hladnoj crkvi mogla sam čak i ispružiti srednji prst nakon što sam u ministrantovu košaricu ubacila deset forinti koje mi je tata gurnuo u ruku. Tog smo prištavog dječaka zvali najvažnijim ministrantom jer je svakog tjedna svojom pletenom košaricom skupljao novac, s kojim bi zatim otišao u sakristiju kako bi otac Gábor poslije njime mogao kupiti svijeće i cvijeće. Unatoč tomu što čitanje nimalo nije lako, dječak koji je redovito čitao ipak se smatrao nešto manje važnim ministrantom, možda zato što nije morao baratati novcem. Jednom je debeli ministrant, koji je nedjeljom na misi u pola jedanaest čitao poslanicu lijepo, polako, razgovijetno, ali ipak dovoljno glasno, svojim dubokim i mirnim glasom rekao da se u Međugorju ukazala Marija, kradljivica mira. Nije mi bilo jasno kako se i kada Marija pretvorila u kradljivicu, i tek sam malo poslije shvatila što je htio reći, kad je sasvim drugim, zadihanim glasom i crvena lica rekao da nije kradljivica, već kraljica, kraljica mira, i tada me spopao smijeh, zbog čega me tata vrlo prijekorno pogledao.

Mnogi ministranti nisu radili ama baš ništa, već su samo sjedili u svojim bijelim haljama ili držali pladanj ispod hostije za pričesnike, posve nepotrebno jer se kod pričesti ništa ne mrvi, hostiju mi vjernici moramo progutati cijelu, i jedino otac Gábor može tako bezbrižno grickati i polako žvakati Tijelo Kristovo.

Drugi ministrant imao je zadatak donijeti mali kalež iz kojeg bi otac Gábor pio crno vino nakon što bi ga brižljivo pretvorio u krv Kristovu, krv Jaganjca Božjega. Svi ti događaji bili su mi vrlo čudni, no unatoč tomu bila sam sasvim sigurna da ću uskoro i ja ministrirati, kako bi deda mogao biti ponosan na mene, i tada ću i ja biti važna ministrantica, barem jednako važan kao onaj koji pri ulasku nosi križ ispred oca Gábora ili onaj drugi, koji skuplja novac, koji smije puno hodati amo-tamo tijekom mise i ne mora se dosađivati sjedeći na jednome mjestu. Ići ću po košaricu, pa napraviti krug po cijeloj crkvi, između klupa, van u sakristiju, pa opet unutra do oltara, i sve ću to obavljati tako mudro i tajanstveno kao onaj dječak koji nikada nije pogriješio redoslijed, nije imao tremu, ruke mu nisu drhtale, a ja sam mu se toliko divila da sam i sama željela postati ministrantica s košaricom.

Kad sam dedu pitala zašto u crkvi ubiru novac, odgovorio je da to ne smijem tako zvati, da ne spominjem ubiranje novca jer je ovo darivanje, pa sam otad to tako i zvala, darivanjem, i

pitala sam se koliko se toga dara može sakupiti u jednoj nedjelji i na što crkva troši taj novac, a deda je odgovorio da sigurno nije dovoljno jer otac Gábor novac troši na grijanje, te na svijeće i cvijeće, koje u sretnijem slučaju gore i mirišu oko Marijina kipa, ali deda je vjerojatno bio u pravu: zaista se nije moglo sakupiti dovoljno darova, naime, oko Marijina kipa nikada nije gorjelo više od jedne svijeće, kraljica mira rijetko je viđala svježe cvijeće oko sebe, a u crkvi mi je uvijek, čak i ljeti, bilo jako hladno.

Nedjeljom ujutro, dok smo baka i ja doručkovale pohani kruh, deda bi laštio svoje cipele, a zatim čitao novine. Novine sam kupovala ja, to je bio moj dar njemu, moja važna misija: donijeti mu od prodavača novina *Magyar Fórum*. Dobila bih novac, točno onoliko koliko su novine stajale, obula bih cipele i krenula prema kiosku ispred cvjećarnice Tulipán. Bio je to bezopasan put. Prvo bih išetala do kapije, kroz vrt, gdje se Blondi, vučjak, uopće nije obazirao na mene; njega su zanimale isključivo hrana i lajanje na prolaznike. Prije sam ga pokušala zajahati, ali nije uspjelo jer Blondi to nije htio. Jednom sam pala s ljuljačke pod paviljonom, a tata, koji je tumarao terasom jer nije volio ulaziti k baki i dedi zato što se ondje s dedom uvijek moglo razgovarati samo o prokletim komunistima, viknuo je mami da pomogne, da dijete plače, da plače na zemlji pored Blondija, i ja sam zaista ležala na

zemlji pored Blondija, koji je glodao svoju smrdljivu kost kao da se ništa nije dogodilo i uopće se nije obazirao na mene, pa sam tada napokon shvatila da Blondija nitko od članova naše obitelji ne zanima.

Nakon što sam prošla kroz rešetkastu kapiju, prošetala sam se do ugla, do zebre, odakle sam svakog petka poslijepodne, čekajući, promatrala vrt dječjeg doma preko puta. Taj je vrt nekada pripadao vrtu mojih dede i bake, samo su im ga oduzeli prokleti komunisti, baš kao i dio kuće, pa je deda morao ponovno osvajati svoju kuću sobu po sobu; govorio je da je čak i iz sobice u kojoj smo ljeti spavali morao silom istjerati stanare.

Iza doma, morala sam proći još samo jedan ugao do cvjećarnice. Putem sam prolazila pored dviju obiteljskih kuća, a gledajući ulazna vrata podrumске krčme druge kuće, uvijek bih se sjetila onoga što mi je mama pričala: da su u večeri mog rođenja tata i deda ondje pomalo razočarani nazdravili za moje zdravlje jer su nakon sestre obojica očekivali dječaka i htjeli su mi dati ime Dávid, ali ispala sam djevojčica, što ih je toliko iznenadilo da mi od te silne zbunjenosti cijeli dan nisu mogli smisliti ime. Nakon obiteljskih kuća slijedila su dva bloka radničkih zgrada. Deda i tata slagali su se u tome da su ti radnički blokovi strašni, da su prokleti komunisti uništili cijelu vizuru grada, pa tako i našu ulicu, jer

su se takve panel-zgrade nalazile i nasuprot našoj kući, a one koji su u njima živjeli tata je nazivao samo panelašima, ali bi ipak naglasio da je dobro što su ondje jer je stoga taj dio grada bio gušće naseljen, što je pogodovalo prometu, a osobito našoj krčmi na uglu, od koje smo živjeli i u koju su ti panelaši redovito dolazili, Braco, Kardinal, Mandula, Robi Pile, pa i njihova djeca koja su bila mojih godina i koja bi se poslijepodne ljuljala u vrtu krčme.

Drago mi je bilo što tu ljuljačku nisam morala dijeliti s njima jer sam kod kuće, baš kao i kod dede i bake, imala vlastitu. Tata je, međutim, provodio cijele dane s tim panelašima i često se jadničak žalio, ide u rudnik, opet ide u rudnik, poludjet će među ovim budalama, zaposlenik je glup, i često bi prasnuo da će sve zatvoriti, ostaviti sve kako jest, da više ne može izdržati; a onda bi ipak otišao, otvorio, radio, zatvorio, žalio se, zaklinjao da više neće, pa opet otvorio i radio dalje. Govorio je i da ću ja biti dermatologinja, jer oni ne moraju puno raditi, on često ide u ulicu Lőrincz da ukloni svoje bradavice, a ono što teta Marika dobije za to sitno zamrzavanje, to je stvarno bezobrazno, govorio je tata.

Prodavač novina na uglu već me je dobro poznavao. Nekoliko smo puta deda i ja prošetali do njega prije nego što mi je dopustio da idem sama. Predstavio me prodavaču, rekao je da sam njegova draga unučica i da ću odsad sama dolaziti

po *Magyar Fórum*. Prodavač bi me svaki put prepoznao i s osmijehom mi pružio novine, izvoli, za tvog djedicu, tako je govorio, a ja bih sretno i ponosno nosila kući *Magyar Fórum* sa svim onim tekstovima, slikama, mudrostima i istinama koje je deda toliko volio čitati, a jednom mi je prodavač novina dao na poklon još jedne novine, još jedne dosadne crno-bijele novine, šaljem tvom djedici, rekao je, ali kad sam stigla kući i dala ih dedi te ispričala da ih je dobio na poklon od prodavača, toliko se razbjjesnio da je te novine bacio u smeće i viknuo baki da će pobacati sve Moldovine knjige s police u dnevnoj sobi, neka mu nitko ne spominje tog Györgya Moldovu*, i tada sam pogledala te druge novine u smeću i vidjela da je na naslovnici neki striko koji jako sliča dedi, posebno pogledom, pa sam pomislila da je to sigurno György Moldova i da ga deda mrzi zacijelo zato što mu previše sliča.

U deset sati ujutro već smo sve troje sjedili u Bubi: sestra, deda i ja. Baka, koja nije morala ići na misu, prije polaska je po običaju gundala, Dodi, djeca se nasmrt dosađuju na tvojim misama, na što bismo mi iz pozadine u zboru uzvratili onako kako nas je deda naučio za slučaj da

* György Moldova, mađarski pisac i sociograf otvoreno ljevičarskog i komunističkog uvjerenja, koji je između ostalog bio i jedan od najčitanijih kroničara Kádárova doba s milijunima prodanih primjeraka (op. prev.).